

LAISVĖS ATŽVILGIAI: PA(SI)LEISTI IR AT(SI)LEISTI

Dainius RAZAUSKAS

Per pastaruosius keletą ar jau net keliolika metų „Būde“ (anksčiau „Liaudies kultūroje“) buvo paskelbta ištisa eilė straipsnių, tiesiogiai ar netiesiogiai kalbančių apie pasaulio sutvėrimą ir paties šio žodžio teisėtumą: sutverti reiškia ne tik ‘apsupti ar atkirsti tvora’, bet ir ‘sutirštinti, sustandinti, sukietinti’ (kitu tos pačios šaknies žodžiu tariant, sutvirtinti), ir ‘pagauti, suimti, sugniaužti ranka’, ir visos šios reikšmių atšakos su atitinkamais vaizdiniais priklauso tradiciniam mitiniam pasaulio sutvėrimo vaizdynui.

Tačiau tiek pats pasaulio sutvėrimas, tiek mažesnio masto veiksmai bei vyksmai, nusakomi įvairiomis veiksmožodžio sutverti reikšmėmis, turi ir neigiamą pusę – mena sąstingį, sustabarėjimą, užkietėjimą, su(si)kaustymą, gyvybinės tėkmės stabdymą bei tvėnkimą. Tokiu atveju tai, kas tapo pernelyg su-tverta, pasidaro būtina iš-tverti. Naglio Kardelio žodžiais tariant, pasaulį „žmogus gali iš-tverti dvejopai: pasitelkęs kalambūrą, pasakyčiau, kad žmogus pasaulį arba iš-tveria, t. y. iškenčia, pakelia, tiesiog išbuva kantriai atlaikydamas jo svorį, arba iš-tveria, t. y. išardo, suskaldo, papildamas į šipulius tai, ką Dievas buvo su-tvėręs“¹ – veikiau ką pats buvo su-tvėręs Dievo vardu. Taigi, žmogus arba pasilieka apibrėžtame tvariame pasaulyje, kartu įkalinęs jame savo sielą, arba nebeapsikentęs pagaliau paleidžia gniaužtus ir nubunda į nestveriantį sąmoningumą, nebestingstančią gyvą Sąmonę, sugrižta į pirmąją nesutvertąją Būtį, į neaptvertą, neapibrėžtą bekraštę Erdvę.

Tokia mąstymo ir vilties kryptis pasaulio atžvilgiu yra eschatologiška, t. y. numano vienokią ar kitokią pasaulio pabaigą, o asmens atžvilgiu – soteriologiška, t. y. nukreipta į išsilaisvinimą, į laisvę, kuri šia prasme yra tiesioginė sutvėrimo priešybė.

Keli šios krypties straipsniai autoriaus jau buvo skelbti². Dabar siūlomas dar vienas.

Reikšminiai žodžiai: laisvė, liejimas(is), tėkmė, pa(si)leidimas, at(si)palaidavimas, at(si)leidimas, malda, aukojimas, tradicinis dvasingumas.

■ Pirmiausia įsidėmėtina ištisa veiksmožodžio *léisti(s)* reikšmių aibė, LKŽ apibendrinta kaip ‘daryti minkštesnį, skystesnį, tekinti’ – atskirai imant, ‘daryti mažiau tvirtą’ ir ‘daryti, kad lietušis, lieti’; šiai aibei priskiriamos tokios konkrečios reikšmės kaip ‘skystėti’, ‘pašalui eiti, pašalą varyti’, ‘tirpti, tirpdyti (sniegą, ledą)’, apskritai ką ‘versti tirpalu, tirpdyti’, ‘lydyti’ (*Vašką leisti* Kvėdarna, Šilalės r.; *Nelaikyk sviestą šiltai – pradės leisties* Upyna, Šilalės r.; *Žvakė nuo saulės leidžias* Skaudvilė ir pan.), ‘skiesti’, ‘tekėti, sunktis, praleisti skystį, nelaikyti skysčio ar oro dėl nesandarumo’, ‘tekinti, bėginti’ (*Sulą leidžia iš klevo ir iš beržo* Viekšniai, Akmenės r.; *Leidžiu gėrimą* Pilypo Ruigio žodynas; *Kraują leidžia* Grūžiai, Pasvalio r.; *Vandenį leidžia iš prūdo* ten pat; *Leisti vandens srovę* Dabartinės lietuvių kalbos žodynas), ‘melžti’ ir t. t.

Atitinkamai su priešdėliais: *ap-lėisti* ‘leisti apibėgti, aplieti, užlieti ką’, *apsi-lėisti* ‘apsilieti, apsipilti’; *at-lėisti* ‘sumažinti kietumą, suminkštinti’ (*Tokia buvo kieta duonos pluta, dabar atsileido* Obeliai), ‘suminkštinti, atšildyti ką nuo šalčio sustyrusį, sukietėjusį, suledėjusį’, ‘pašalą išvaryti’ (*Žemę atleido* Leipalingis, Lazdijų r.; *Pašlaps keliai, kai žemė atsileis* Pakruojis), ‘atsipalaiduoti nuo sustingimo’, apskritai ‘atšilti, nuo šilumos tirpti’; *į-lėisti* ‘itekinti, įbėginti’ (*Ta žmonelė įleido į užbonelį alaus* iš Mato Slančiausko surinktos tautosakos; *Įleisk sulos iš klevo* Rokiškis), ‘įlieti, įpilti’.

Ištisą būrį vėlgi sudaro priešdėlinio *iš(si)-lėisti* atitinkamos reikšmės, apibendrintos kaip ‘padaryti minkštesnį, skystesnį, ištekinti’, tarp jų – ‘netekti formos, patižti’ (*Išsileidė tie paplotėliai* Pašvitinys, Pakruojo r.), ‘išlydyti’ (*Vaškas jau išleistas* Kuktiškės, Utenos r.; *Šilta, tai sviesto ir ant turgaus negali nuvežt – išsileidžia* Dusetos; *Žvakė nū šilimos išsileido* Upyna, Šilalės r.), ‘išpilti, ištekinti’ (*Iš balos visą vandenį išleido* Alovė, Alytaus r.);

Nu-lėisti atitinkamas reikšmių būrys apibendrintas kaip ‘nutirpdyti, nutekinti, nubėginti,

1 Kardelis 1998: 40.

2 Bene svarbiausi būtų Razauskas 2014 ir Razauskas 2022.

supilti', tarp jų atskirai – 'nutirpdyti' (*Kaip atšilo, tai penkiom dienom visą sniegą nuleido* Seinai; *Baigia sniegą nuleisti, jau kalneliai kyši* Kupiškis), 'nutekinti, nubėginti' (*Einu nuleisiu pieną iš kibiriuko* Lekėčiai, Šakių r.; *Nuleido vandenį nu kiemo* Kuršėnai, Šiaulių r.; *Iškasiojo griovius griovelius ir nuo visų dirvų vandenį nuleido* Vieکشniai, Akmenės r.).

Pa(si)-léisti reikšmių būriui, apibendrintam kaip 'sutižti, suskystėti', priskirtos reikšmės 'netekti pavidalo, ištižti' (*Nugi vandenio užpils, tai molis pasleis* Leipalingis, Lazdijų r.), 'atšilti, pašalui išeiti' (*Jau paleido, nebebūs žiemos, pavasaris atėjo* Vieکشniai, Akmenės r.), 'pajudėti ledams' (*Paleidė upę, išmetė ledą* Svėdasai, Anykščių r.), 'imti tirpdyti' (*Pavasarij, paleidus sniegą, pabjūra keliai* Daugailiai, Utenos r.; *Marių ledas pasileido iš nenurodytų raštų*), 'pavirsti tirpalu, ištirpti', 'išlydyti' (*Paleisti keptuvėje pusę šaukšto sviesto iš nenurodytų raštų; Tokioj šilumoj sviestas kaip mat pasileidžia* Ėriškiai, Panevėžio r.), 'suskystinti, padaryti laisvus (vidurius)' (*Jau kelinta diena, kaip vidurius paleido* Surviliškis, Kėdainių r.), 'duoti tekėti, duoti bėgti' (*Vanduo paleistas* Ėriškiai) ir t. t.

Toliau dar *pra-léisti* 'daryti, kad tekėtų' (*Pavasarij praleidžia beržus arba klevus, ir bėga sula* Skirsnemunė, Jurbarko r.; *Ar praleidot sulos?* Raseiniai), 'sudaryti sąlygas nubėgti, nutekėti' (*Būtų praleidę vandenį, būtų rugiai buvę tokie pat, kaip mano Žemaitė; Ežerą praleisti* Frydricho Kuršaičio žodynas), 'skystinti, minkštinti' ir pan.

Pri-léisti 'prilydyti' (*Tris puodus taukų prileidom* Kuršėnai, Šiaulių r.), 'pritekinti, pripilti' (*Prileisk alaus pilną uzboną* Antano Juškos žodynas).

Su(si)-léisti atitinkamų reikšmių būrys vėlgi apibendrintas kaip 'nustoti pavidalo, suskystėti; sutirpdyti, sutekinti', tarp jų – 'sulydyti', 'suskystėti' (*Sutirpęs vaškas susileido iš nenurodytų raštų; Geležiai susleisti reikia karštos ugnies* Tauragnai, Utenos r.), 'ištirpti', 'supilti, sutekinti' (*Alų iš bačkos į viedrą suleidė* Joniškėlis, Pasvalio r.); panašiai *už-léisti* turi reikšmę 'leisti užbėgti, užlieti' (*Neužleisk vandenio ant daržo* Ramygal, Panevėžio r.) ir t. t.

Savo ruožtu *laidinti* – tai pirmiausia 'tekinti, bėginti', čia ir priešdėliniai *at-laidinti* 'atleisti grūdinimą, suminkštinti', *iš-laidinti* 'ištirpinti' (*Išlaidink sviestą prieš ugnį* Skaudvilė, Tauragės r.), *nu-laidinti* 'nupilti, nutekinti', *pa-laidinti* 'paleisti (vidurius)' ir t. t.; panašiai *laidyti* 'tekinti, bėginti', 'melžti', plg. *iš-laidyti* 'perleisti per vidų vandenį, išplauti (žarnas)', 'išmelžti', *nu-laidyti* 'sudaryti

sąlygas vandeniui nutekėti', 'numelžti', *pa-laidyti* 'atkasinėti (vagas) vandeniui nuleisti', 'pamelžti', *pri-laidyti* 'sutekinti', 'primelžti' ir t. t.

Atitinkamai būdvardis *palaidas* (tas, kuris *pa-leistas* ar *pasi-leidęs*) turi reikšmę 'birus, purus, minkštas', ypač kalbant apie žemę (*Žemė jau palaida, galima būt sėt rasoda* Užpaliai, Utenos r.; *Geros morkos užaugs – palaida žemė* Pociūnėliai, Radviliškio r.; *Bulvės mėgsta, kad būtų palaida žemė* Tauragnai, Utenos r.; *Šiandiej gera ravėt – teip žemė palaida* Salamiestis, Kupiškio r.), taip pat 'skystas, laisvas (apie vidurius)' (*Palaidi viduriai kap karvės* Alksnėnai, Vilkaviškio r.) ir t. t.³

Ką tik buvo paminėta ir *pa-léisti* reikšmė 'suskystinti, padaryti laisvus vidurius' (*Jau kelinta diena, kaip vidurius paleido* Surviliškis, Kėdainių r.), taip pat *pa-laidinti* 'paleisti vidurius'. Mums ši reikšmė svarbi tuo, kad priešingą jai reikšmę 'vidurių užkietėjimas, susilaikymas' turi žodžiai *príe-tvara, príe-tvaras, príe-tvaris*⁴. Šių perdėm buitiškų reikšmių pavyzdžiu ypač priekšama matyti, jog *pa-leisti* ir *su-tverti* yra antoniškai, taigi *laisvė* yra tiesiog priešinga (*su*)*tverimui*.

Dėl viso to labai įtikima atrodo tiesioginė kilmės sąsaja tarp *léisti* ir *lieti* (*liėti*), jų giminystė, kurią daugiau mažiau aiškiai teigė tokie kalbininkai kaip Vladimiras Toporovas, Olegas Trubačiovas, Vytautas Mažiulis, Konstantinas Karulis⁵ ir pastaruoju metu jau visai griežtai išsakė Voicėchas Smočynskis: baltų veiksmažodžio išplėtinė šaknis **l̥ei-d-* 'leisti', galimas daiktas, tiesiog remiasi pirmine šaknimi **l̥ei-* 'lieti', atitinkamai prokalbės lygmeniu: išplėtinė ide. **l̥ei-d-* (praide. **l̥eiH-d^he-*) 'leisti' – pirmine ide. **l̥ei-* (praide. **l̥eiH-*) 'lieti'⁶.

Pasaulėžiūros lygmeniu tai reikštų, kad baltų *laisvės* sampratos pagrindą ir branduolį sudaro nevaržomo *liejimosi*, tėkmės, srauto vaizdinys, tiesiogiai priešingas sąstingio, su(si)kaustymo, t. y. *su-tverto* būvio, taip pat *liejimąsi*, tėkmę stabdančios *už-tvaros* vaizdiniais, perteikiantiems *nelaisvės* sampratą.

Galimas dalykas, kad šitokia *laisvės* samprata yra net indoeuropietiško masto, nes esama nuomonės, jog ir lotynų būdvardis *liber* 'laisvas',

3 LKŽ VII: 247–248, 256, 258, 262, 266, 273, 278, 286–287, 288, 290–291, 294, 18–23; IX: 225.

4 LKŽ X: 725.

5 Toporov ПЯ V: 16; ЭССЯ XV: 159; МзПКЕЖ: 514–515; КrLEV I: 492–493.

6 SmSEJL: 342–343. Iš dalies apie tai jau rašyta Razauskas 2014: 9–10.

daiktavardis *libertās* 'laisvė' gali būti bendrašakniai su veiksmazodžiu *libō,-āre* 'lieti', beje, giminišku mūsiškiam *lieti*⁷.

Šiaip ar taip, pati laisvės samprata, net ir nepriklausomai nuo ją žyminčių žodžių etimologijos, iš pagrindų ir iš esmės yra susijusi su liejimosi, tėkmės, srauto vaizdiniais, taigi mena *iš-tvėrimą*, o nelaisvės samprata, priešingai, – su sąstingiu, su(si)kaustymu, užtvenkimu, taigi mena *už-tvėrimą* ir *su-tvėrimą*. Visais atžvilgiais ir lygmenimis.

***

Laisvė, be visa ko kita, turi reikšmę 'netvarka', pavyzdžiui: *Jų namuose laisvė!* (Pilviškiai, Vilkaviškio r.); tą pat mena veiksmazodžio *apsi-lėisti* reikšmė 'pasidaryti netvarkingam'; panašiai *išsi-lėisti* turi reikšmę 'išdykti': *Vaike, tu išsileidęs!* (Saugos, Šilutės r.); ypač *pasi-leisti* 'išdykti, išpaikinti, ištvirkinti': *Teip anas būtų geras vaikas, tik truputį pasleidęs* (Vyžuonos, Utenos r.); *Ir dėl ko, tėtė, dabar taip pasileido svietas?* (Antanas Vienuolis); atitinkamai *palaidas* turi reikšmę 'padrikas, nesustemintas' (taigi 'ne-tvarkingas'), luolab taikant vidiniam, psichiniam gyvenimui (kur iškyla ir laisvės sąsaja su „neapibrėžtumu“): *Tiek tuo tarpu palaidų mano minčių dėl tų dalykų* (Jonas Jablonskis); *Ginčai išėjo labai palaidi, jų objektas buvo neapibrėžtas ir nelabai aiškus* (Antanas Venclova); prie šios reikšmės šliejasi ir 'nedoras, pasileidęs' (taigi 'iš-tvirkęs'), pavyzdžiui: *Palaida moteris* ir t. t.⁸ O *iš-tvirkinti*, kaip ir *iš-tvarkinti* – tai tiesiog išeiti iš *tvarkos*. Tad priešprieša „tvarka – netvarka“ yra bendros priešpriešos tarp *(su)tvėrimo* ir *laisvės* viena iš briaunų.

Užtat (perdėta) tvarka sukausto, atima laisvę, ir ypač tai jautru vidiniame gyvenime. Todėl psichologė Marija Luiza fon Franc pabrėžia:

Bet kokia tikrovės samprata, – tiek religinė, tiek mokslinė, – tai tam tikra tvarka ir santykių su daiktais sistema. Tačiau kaip tik dėl to, matyt, kad toji sistema sutvarko aplinkinį chaosą – tiek vidinį, tiek išorinį chaosą, su kuriuo susiduria mūsiškis *ego* kompleksas, – ši tvarka turi turėti ribas. Tai veikiausiai ir paaiškina, kodėl po ku-

rio laiko tvarka pradeda jausti kaip nelaisvė. Galima net būtų pasakyti, jog kiekviena mokslo hipotezė yra priemonė sąmonei praplėsti, tačiau po kurio laiko pati ima riboti tolesnę plėtrą. <...> Viskas būtų puiku, bet žmogaus protas, kad ir kaip keista, turi polinkį bet kokia kaina laikytis įsitvėręs senos schemos, kartais net iškraipant faktus. Žmonės emociškai prisiriša prie savo darbinės hipotezės tarsi tai būtų amžina tiesa, ir tuomet ji savaime virsta kalėjimu, varžančiu sąmonės augimą, nors prieš tai pati tam talkino. Taip nutinka su daugeliu archetipinių vaizdinių, kai jie pasitelkiami už darbinę hipotezę. Kai tik persistengiame juos teigdami ir prisirišame prie jų emociškai, jie virsta kalėjimu, ir vos tik taip atsitinka, nuo tos akimirkos sąmonės prasiplėtimas ir naujų gyvenimo galimybių atsivėrimas suvokiamas kaip išsiveržimas iš narvo, į kurį jie mus uždarė. Tai pamatinis procesas, lydintis kiekvieną mūsų žingsnį pirmyn, būdingas kiekvienam sąmonės ūgtelėjimui.⁹

Ericho Noimano žodžiais, „tiesa remiasi drąsa atvirai pažvelgti į chaosą“; „Tai reiškia, kad būtent iš chaoso, iš pragaro randasi Nauja.“¹⁰

Panašiai kultūros antropologas Viktoras Terneris yra pažymėjęs, jog savo „klasifikacijomis mes primetame sau nesuskaičiuojamus suvaržymus bei apribojimus, kad tik išlaikytume chaosą atstu, betgi dažnai nepadarytų išradimų bei atradimų kaina“¹¹. Turima omenyje santykinės netvarkos, „kūrybinio chaoso“ būtinybė visais būties lygiais – būtinybė „neužtvarkyti“ tikrovės mirtinai, nesustangdinti, nesustabdyti laisvos gyvybinės tėkmės.

Tai pabrėžia ir kitas žinomas kultūros antropologas – lietuvis Vytautas Kavolis: „Nagrindėdamas įvairius netvarkos suvokimo būdus, kurie atpažįstami istorinėje žmonijos patirty, aš visų pirma randu skirtumą tarp tokių netvarkos apraiškų, kurių dėka į reguliuotą rutiną įsiveržia kas nors, turįs išliekančią vertę, ir tokių tvarkos išardymų, kurių pasėkoje nieko, kas turėtų išliekančią vertę, neatsiranda. Pirmąją iš šių netvarkos rūšių aš vadinu 'stebuklingu įsiveržimu', antrąją – 'beprasmingu chaosu'.“¹² Pastarąją mena rytų slavų priežodžiai: *Большие порядки доводят до больших беспорядков* „Didelės tvarkos priveda

7 Žr. Onians 2000: 473; WHLEW I: 792 (nors paprastai *liber* aiškinamas kitaip – siejamas su lie. *liaudis* ir jo giminaičiais).

8 LKŽ VII: 69, 255, 265, 276; IX, 225.

9 Franz 1972: 159.

10 Neumann 1958: 24, 30.

11 Turner 1979: vii.

12 Kavolis 1975: 74.

prie didelių netvarkų“; *Великие порядки доводят до великих беспорядков* „Didžios tvarkos priveda prie didžiųjų netvarkų“; *От великих порядков стались беспорядки* „Iš didžiųjų tvarkų radosi netvarkos (suirutės)“¹³.

Šis tvarkos santykinumas, dviprasmiškumas ir Blezą Paskalį buvo prispyręs ryžtis („Mintys“ 373): „Užrašysiu savo mintis be tvarkos, bet gal šis išdrikimas nėra be reikalo. Tai tikra tvarka, ir ji visuomet ženklina mano tikslą pačia savo netvarka. Teikčiau per daug garbės savo dalykui, jei jį dėstyčiau tvarkingai, nes noriu parodyti, kad tai neįmanoma.“¹⁴

***

Amerikietis psichoterapeutas Džonas Kabat-Zinas ragina:

Paleisti reiškia kaip tik tai, kas tuo sakoma. Tai kvietimas liautis stvėrusis bet ko, ar tai būtų idėja, daiktas, įvykis, ypatingas laikas, ar požiūris, troškimas. Tai sąmoningas sprendimas leistis savaime tekančion dabarties akimirkų srovėn, atvirai ją priimant. Paleisti reiškia liautis spaudus, priešinusis, grūmusis ir vietoj to atsiduoti kai kam daug galingesniai, visa apimančiam, kas iškyla leidus daiktams būti tokiems, kokie jie yra, atpalaidavus juos nuo viduje įstingusio nepakankamumo, pasireiškiančio per potraukį ir atmetimą, patinka ir nepatinka. Tai tas pats, kas atgniaužti sau ją ir paleisti, ko įsitvėręs laikeisi.¹⁵

Budizmo požiūriu, net ir tai, ką mes vadiname transcendencija, – „tai ne peržengimas kažkur ‘kitur’, o tiesiog visų pažįstamų daiktų bei reiškinų atitirpdymas, arba atlydis (*thawing*), taip, kad jie patys atskleistų savo transcendentinę esmę“¹⁶. Nes „kaip ledas ištirpsta į savo tikrąją prigimtį – vandenį, taip sustingę jausmai, ankstesnio patyrimo šukės, gali atitirpti į pirmąją sąmonės budrumą (*awareness*)“¹⁷.

■

13 ДлПРП: 154. Čia rusiškai surašyti ir rusų vardu paskelbti tiek rusų (didžiarusių), tiek ukrainiečių (mažrusių) ir gudų (baltarusių) priežodžiai bei patarlės, todėl tikslesnis rytų slavų terminas.

14 Pascal 1997: 114–115.

15 Kabat-Zinn 2005: 53–54.

16 Tarthang 1977: 248.

17 Guenther 1972: 54. Apie ledinę širdį ir širdies ledo tirpdyimą žr. Razauskas 2022: 17–23.

Panašius įvaizdžius pasitelkdamas Herbertas Giunteris aiškina patį budistinį išventinimą, vadinamąjį „prieglobsčio priėmimą“. Pasak jo, „vidine prasme priimti prieglobstį reiškia visiškai atsiduoti toms jėgoms, kurių galutine transformacija, tiesą sakant, iš esmės ir esame. Tos jėgos mūmyse yra savotiškai sustingusios (*frozen*). Priimti prieglobstį tad reiškia ryžtis atitirpimui (*unfreezing*), kad gyvybinė energija – kad ir kaip pavadintume tas jėgas, kurios per mus veikia, tačiau tapo sukaustytos, – galėtų laisvai tekėti“; „Dvasinis augimas yra susijęs su šios padėties atitirpimu. Ir koks tatau pritrenkiantis patyrimas, kai gyvenimas vėl gali laisvai tekėti! Kai išsprogsta pumpurai, kai prasiveržia upės, ir vandėnys pasilieja visu savo tyrumu!“¹⁸ Kaip anksčiau matėme, paskydimas, ištirpimas sudaro ir tradicinio krikšto vandeniui sampratos šerdį¹⁹.

Vaizdiniai anaipatol ne budistų išrasti. An-tai „Jadžirveda“ (XV.4) moko: „Taurių savybių ugdydas suteikia protui rimtį. Laisvas tekėjimas, kaip upės, lemia nepriklausomybę. Minčių gelmė, kaip vandenyno, išsprendžia visas problemas.“²⁰

Tiek pati samprata, tiek ją perteikiantys vaizdiniai – bendražmogiški, archajiški. Senovės Graikijoje juos yra išsakęs Platonas („Kratilas“ 415.c–d). Pasak jo, „bailumas (*δειλία*) reiškia, kad siela stipriai sukaustyta, nes *λίαν* (‘itin’) yra kažkas stipraus. Tad bailumas (*δειλία*) turėtų būti itin smarkus ir didis sielos sukaustymas (*δεσμός λίαν*)“, o kadangi „geros sielos tėkmė visuomet yra palaida, tad panašu, kad ji bus gavusi nesulaikomai ir netrukdomai amžinai tekančio (*ἀσχέτως και ἀκωλύτως αει ρέον*) pavadinimą, o šitas vardas, kurį teisinga vadinti ir *ἀειρείτη*, yra sutrauktas ir vadinamas *ἀρετή* (‘dorybė’)“²¹. Mums čia svarbios ne atitinkamų graikiškų žodžių poetinės etimologijos, o pati jas gindžianti samprata ir vaizdiniai. Iš jų ir atitinkama išvada (419.c): „Džiaugsmas (*χαρά*) at-rodo tarsi pavadintas pagal sielos tėkmės išsiliejimą (*διαχύσει τῆς ῥοῆς τῆς ψυχῆς*)“²², o nuovoka, supratingumas, protingumas (*φρόνησις* 411.d) – tai „tėkmės mąstymas (*ῥοῦ νοήσις*)“²³. Kaip anksčiau irgi jau matėme, pati siela gali būti

18 Guenther, Trungpa 1975: 54, 58.

19 Razauskas 2021: ypač 16–18.

20 Yajurveda 1994: 171.

21 Platonas 1996: 148–149.

22 Platonas 1996: 162–163.

23 Platonas 1996: 136–137.

suvokiama kaip takus, besiliejančią skystis, tekančią vanduo²⁴.

Senąja tradicija seka psichologai, antai minėtoji M. L. fon Franc: „Kai kas nors skundžiasi frigidiskumu, impotencija, galvos skausmais ir t. t., mes laikome tai užuomina į susidariusį kamštį (*block*), kurį reikia pašalinti. Svarbiausia – pasitelkiant sapnus išsiaiškinti, kaip siela vėl galėtų pasiliesti pagrindine savo upėvage. Tuomet visos tos atšakos paprastai atsikemša savaime. Jos užsikimšo tik todėl, kad sutriko pagrindinis dalykas – prasmė, gyvenimo prasmingumas, jausmas, kad esi teisingame kelyje.“²⁵

Būseną, pavykus pašalinti kamštį, glaustai yra nusakęs Vincas Mykolaitis-Putinas („Stella maris“):

*Tada suplasnojo krūtinėj širdis,
Laisvai ir plačiai išsiliejo mintis...²⁶*

***

Ir pasak krikščionio Tomo Merton, „kol nepaleidžiame daiktų iš savo glėbio, nematome jų tikrojoje perspektyvoje. Tik paleidę pradeda matyti juos tokius, kokie jie yra iš tikrųjų.“²⁷ Provaizdį tokiam požiūriui norint galima aptikti ir Biblijoje, šitaip suprantant iš kapo prisikėlusio Kristaus žodžius Marijai, puolusiai Jam į kojas ir jas apkabinusiai (Jn 20.17). Sulig Česlovo Kavaliausko vertimu, „Jėzus jai tarė: Nelaikyk manęs! Aš dar neižengčiau pas Tėvą“²⁸; sulig Algirdo Jurėno vertimu, „Jėzus jai tarė: Paleisk mane, nes dar nesu užžengęs pas Tėvą“²⁹. Įvaizdį galėtume išsiaiškinti taip: žmogau, *neturėk sutvėręs* Dievo savo godžiame glėby, nekalink Jo savo *sutvėrime*, ankštuose savo sampratų gniaužtuose, šitaip Jį sau tik sumenkindamas ir iš esmės suniekindamas, bet paleisk Jį ir leisk Jam būti tokiam, koks Jis Pats iš tikrųjų yra, – sugrįžti pas Tėvą. Užuot Jį *tvėręs* savyje ir pagal save, pats atsiverk Jam, atsileisk ir atitirpk Jame taip, kaip Jis Savyje esti – ne laikyk Jį *sutvertą* žemėje, bet pats kelkis nuo žemės ir auk, kilk paskui Jį į dangų.

24 Razauskas 2021: 18–20.

25 Franz 1990: 140

26 Mykolaitis-Putinas 1982: 67.

27 Merton 1993: 4.

28 ŠvR 1998: 1714.

29 ŠvR 2000: 1197.

Labai jautriai apie tai kalba tibetietis budistas Sogjalas Rinpočė (kurio klausydami nepraleiskime progos žodį *kabintis* lietuviškame vertime pakeisti į mums reikšmingesnį sinonimą *tvertis*): „Įsisąmonindami nepastovumą, pamažėle atsikratome noro už ko nors kabintis [tvertis], išsilaisviname iš ydingo pastovumo pojūčio ir aistringumo saugumo poreikio – viso mūsų gyvenimo pagrindo. Iš lėto imame suvokti, kad visa širdgėla, kurią patyrėme kabindamiesi [tverdami] už to, į ką įsikibti [įsitverti] neįmanoma, iš esmės buvo beprasmiška. Iš pradžių šį faktą irgi gali būti skausminga pripažinti, nes jis atrodo labai neįprastas. Tačiau nuolatos apie tai mąstant, mūsų širdys ir protai pamažu keičiasi. Pradėdami nuo visko atsirišti pasijuntame laisvesni. Ir tai vis lengviau sekasi. Gali ilgai užtrukti, kol didžiulė mūsų kvailybė išsisklaidys, bet kuo daugiau mąstome, tuo labiau norisi viską paleisti iš rankų – ir štai tada mūsų požiūris į pasaulį iš esmės pasikeičia.“³⁰

Dar: „Paimkite monetą. Įsivaizduokite, jog ji yra jūsų prisirišimo objektas. Laikydami ją stipriai sugniaužtą [sutvertą] kumštyje, ištieskite ranką delnu žemyn. Dabar, jeigu atgniaušite kumštį, moneta nukris. O jūs, nenorėdami prarasti savo prisirišimo objekto, už jo ir kabinatės [tveriatės]. Tačiau yra ir kita galimybė: jūs galite paleisti savo įsikibimo [įsitvėrimo] objektą, bet drauge jį ir išsaugoti – apverskite ištiestą ranką, kad delnas būtų atsuktas į dangų. Tuomet, jums atgniaušus kumštį, moneta nenukris, ramiai gulės ant delno. Nors nebesikabinate [nebesitveriate] už jos, monetą ir visą erdvę aplink ją išsaugojate. Štai taip galime susitaikyti su nepastovumu ir kartu džiaugtis gyvenimu, už jo nesikabindami [nesitverdami].“³¹ „Nors mes pratę tikėti, kad paleidę viską iš rankų nieko nepešime, gyvenimas nuolat įrodo, kad yra atvirkščiai: neprisirišimas – tai kelias, vedantis į tikrąją laisvę.“³² „Vos tik mes viską paleidžiame, savaime atsiranda erdvės jausmas: tai ir yra meditacija.“³³

Užtat ir XVII a. tibetietis budizmo mokytojas Celė Nacogas Rangdrolas pataria: „Nekurdami [netverdami] jokių minčių, leiskite joms tirti / bekraštėje savosios Rigpos savimonės [tikrosios prigimtinės Sąmonės] erdvėj. <...> Kad ir kas kultų, nesikabinkite [nesitverkite], nekurkite

30 Sogjalas 2011: 49.

31 Sogjalas 2011: 49–50.

32 Sogjalas 2011: 51.

33 Sogyal 1989: 3.

[netverkite] iš šito sąvokų [konceptijų, sutvėrimų].“³⁴

Arba to paties Sogjalo Rinpočės kiek kitaip: „Tai, ką mes vadiname savo esme, tėra sąmonės srautas. Šiandien jaučiamės pakiliai, nes palankiai klostosi aplinkybės, o kitą dieną nuotaika būna bjauri. Kurgi dingsta gera savijauta? Aplinkybėms pasikeitus, mus užvaldo kitokie jausmai. Mes esame nepastovūs, ir tai, kas mus veikia, taip pat yra nepastovu. Niekur nėra nieko tvirta ar tvaraus“; užtat: „Pamažėl tobulinant meditaciją, mintys pasidaro tarsi upelis, srūvantis siauru, giliu tarpekliu, dar vėliau jos ima panėšėti į plačią upę, kuri ramiai teka į jūrą.“³⁵ Taigi „mes patys esame sąmonės srautas (*mind stream*)“, o „medituoti reiškia paprasčiausiai būti, ištirpti lyg sviestui, paliktam saulėje“, tad „leiskite visokiam savo <...> netikrumui bei susikaustymui ištirpti, ir iš jo savaime iškils tikroji jūsų esmė“; „Štai kodėl dzogčeno, aukščiausio ir galutinio Budos mokymo, mes nuolat padrąsinami ‘nurimti savaiminėje sąmonės prigimtyje’. Tiesiog sėdėkite sau tyliai ir leiskite visoms savo mintims bei sąvokoms (*concepts*) ištirpti skaisčioje vidinėje jūsų sąmonės prigimtyje. Tarsi išsisklaidytų debesys ar išgaruotų migla, atskleisdama giedrą dangų ir džiugiai spindinčią saulę.“³⁶ Dar kartą kiek kitaip: „Galvokite apie savo paprastą, emocijų ir minčių valdomą aš kaip apie ledo ar sviesto gabalą, padėtą saulėkaitoje. Kai tampate atšiaurūs ir šalti, leiskite šiam agresyviai jausmui ištirpti savo meditacijos saulės spinduliuose.“³⁷

***

Nepraslyskime pro tirpstančio sviesto įvaizdį. Verta palyginti, kaip kitas tibetietis – Čiogjlas Namchai Norbu yra nusakęs tradicinę kosmogoniją, pasaulio susitvėrimą: pirmapradei „erdvei sujodus iš vidaus, susidarė vėjo elemento esmė, iš labai stiprios vėjo vidinės trinties išiziebė ugnies elemento esmė, dėl temperatūros skirtumų susikondensavo vandens elemento esmė, ir galop šios trys verpetais besisukančios elementų esmės sukūrė žemės elemento esmę – panašiai, kaip plakamas pienas sutirštėja ir virsta sviestu“³⁸.

34 Sogjalas 2011: 354–355.

35 Sogjalas 2011: 41, 89.

36 Sogyal 1989: 26, 13, 17.

37 Sogjalas 2011: 79.

38 Norbu 2009: 86; plg. TDL: 68.

Senovės Tibetas šiuo atžvilgiu – ne išimtis. Daugeliui Azijos tradicijų „yra būdingas toks žemės sukūrimo motyvas, kai kokia nors dangiškoji būtybė nusileidžia iš dangaus ir ima vandens vandenį maišyti geležiniu vėzdū, ietimi ar pan. Dėl to atsiranda sutirštėjimas, iš kurio ir prasideda žemė“, o štai „mongolus sudarančių tautybių mitologijose vandenų standintojo vaidmenį atlieka vėjas, kuris sutveria iš jų tam tikrą ypatingą pienišką substanciją, virstančią žemės tvirtumą“; visos kartu „šios versijos primena indų mitą apie vandenyno plakimą“³⁹. Taigi ne vienoje iš didžiųjų Azijos tradicijų žemė sutirštinama plakant, mušant ją tarsi sviestą iš grietinėlės. Ir ne tik Azijos: panašiai Šiaurės Amerikos indėnų jumų pasaulio kūrėjas „Kokomahtas ranka ėmė plakti vandenį, kol tie pavirto purslojančiu verpetu. Vandens suputojo, pakilo ir užburbuliavo, o jiems nulsūgus, pasirodė žemė.“⁴⁰ Vėlgi – suplakta iš putų kaip sviestas.

Kadangi pasaulio *su-tvėrimas* prilygsta iš pieno, grietinėlės sutirštėjusiam sviestui, pasaulio *iš-tvėrimas*, suprantama, turi būti panašus į tirpstantį, lydomą, pasileidusį sviestą. (Darsyk keli pradžioje minėti lietuviški pavyzdžiai: *Nelaikyk sviestą šiltai – pradės leisties* Upyna, Šilalės r.; *Šilta, tai sviesto ir ant turgaus negali nuvežt – išsileidžia* Dusetos; *Paleisti keptuvėje pusę šaukšto sviesto iš nenurodytų raštų; Tokioj šilumoj sviestas kaip mat pasileidžia* Ėriškiai, Panevėžio r.; *Išlaidink sviestą prieš ugnį* Skaudvilė, Tauragės r. ir t. t.).

O lydytas sviestas – būdinga liejamoji auka. Pavyzdžiui, vedų *ghṛtá* – lydytas sviestas arba lajus (lydyti taukai, apskritai skystas riebalas). Be to, „Rigvedoje“ ši liejamoji auka pasižymi sodria dvasine simbolika. Antai, minklę primenančioje eilutėje (iš IV.58.1): *ghṛtásya náma gúhyam yád ásti jihvá devánām* „Lajaus vardas slaptasis koks yra? Dievų liežuvis“, t. y. „dievų kalba“⁴¹. Tatjana Jelizarenkova paaiškina: „Lajus, arba lydytas sviestas (*ghṛtá*), šiame himne traktuojamas mistiškai. Jis iškyla ne tik kaip aukojamoji substancija – sviestas, liejamas į aukurą, bet ir tapatinamas <...> su poetine kalba, kuria kreipiamasi į dievus. Taigi lajus įkūnija įvairius aukojimo dievams aspektus.“⁴² Apskritai „slaptasis vardas“ vedose reiškia „slaptą dalyko esmę, šiuo atveju – mistinę lajaus tapatybę

39 МНМ II: 249, žr. 247; I: 224; taip pat Кёйнер 1986: 118, 177 (past. 22).

40 AIML: 77–78.

41 Жг. Гринцер 1998: 7, 63.

42 Ригведа 1989: 756.

su poetine kalba⁴³. Dar štai eilutė (iš II.27.1), irgi lydytą sviestą prilyginanti aukojimą lydinčiai giesmei ar maldai: *imā gira ādityēbhya ghr̥tāsnūh sanād rājabhyo juhvā juhomi* „Šiuos gyrius, lajuje plūduriuojančius, Aditjams, nuo seno karaliams, liežuviu lieju.“ Daugeliu atvejų su lydytu sviestu palyginama ne šiaip poetinė kalba, o pakylėtu gyriumi, šlovinamąja giesme virstanti mintis (*matī*, kaip antai III.39.1; X.91.14; 119.5 ir kt.)⁴⁴, taigi atitinkama sąmonės, mąstymo ypatybė. Dar panašus pavyzdys (III.2.1): *vaiśvānarāya dhiśāṇām ṛtāvōdhe ghr̥tām nā pūtām agnāye janāmasi* „Visų žmonių ugniai, darną ugdančiai, pagarbų dėmesį, kaip lydytas sviestas skautų, gimdome“ (*dhiśāṇā*, iš *dhiśā* ‘pagarbus dėmesys’, gali būti siejama su itin sodrios semantikos *dhī*, maždaug ‘pagarbus dėmesys, poetinė išvalga, įkvėptas susimąstymas’ ar net ‘dvasinis intelektas’⁴⁵).

Lydyto sviesto simboliškumą vedose iš pagrindų pabrėžė Šri Aurobindas, klausdamas, „ką gi gali reikšti lydytas sviestas *ghṛta* aukojime? O juk šis žodis vedose nuolat vartojamas prikišamai simboliškai. Pavyzdžiui, ką daryti su lydytu sviestu, lašančiu iš dangaus, nuo Indros žirgų arba varvančiu iš sąmonės? Išėitų akivaizdus groteskas, nesusipratimas, jei lydytas sviestas *ghṛta* nebūtų simbolis <...>. Bet atkreipiu dėmesį, kad *ghṛta* nuolat vartojamas ryšium su mintimi ar menta, kad dangus vedose simbolizuoja sąmonę, kad Indra išreiškia nušvitusią sąmonę, o du jo žirgai – dvilypes mentos galias, ir kad vedose kartais atvirai kalbama apie intelektualinę auką dievams (*dhiśanā*) kaip skautintą sviestą – *ghṛtam na pūtām dhiśanām* (III.2.1)“; „Kitose vietose jį irgi nuolat užtinkame kartu su žodžiais *manas* [‘manas, manymas, menta’], *manīśā* [‘mintis, manymas, apmąstymas’] arba tokiame kontekste, kuris mena tam tikrą sąmonės veiklą. Šaknis *ghṛ-* perteikia ryškaus spindesio ir karščio vaizdinį, kaip ugnies ar vasaros saulės. Taip pat ji reiškia pašlakstymą ar patepimą, kaip graikų *chriō*. Ja galima nusakyti bet kokį tirštą ir skautų, spindintį skystį. Kaip tik šių dviejų reikšmių jungtis vedų rišiams tapo dingstimi aukojamam lydytam sviestui įvardyti – išorėje – ir sodriai, ryškiai sąmonės būsenai <...>, sudarančiai nušvitusios minties pagrindą ir turinį, – viduje“; taigi aukojamas

lydytas sviestas – tai „skaidri, skaisti, lyg saulės nutvieksa žmogaus sąmonė“⁴⁶. Skysto vaiskaus riebalų (lydyto sviesto, taukų, aliejaus) ritualinis liejimas į ugnį žinomas plačiai pasaulyje ir dažnai yra pabrėžtinai simboliškas, bet dabar mes negalime į tai toliau leisti.

Mums dabar svarbiausia, kad minėtas budistinis saulėje „atitirpusios“ ir „pasiliejusios“ sąmonės palyginimas su atsileidusiu, tirpstančiu, lydytu sviestu tęsia seną tradiciją ir primena dvasinį liejamosios aukos turinį, jos vidinę esmę.

***

Ir lietuvių *laisvė* tebeturi panašių dvasinių sąsajų, primenančių vidinį aukojimą, vidinį pasiliejamą. Štai veiksmožodžio *léistis*, *atsi-léisti* fizinė reikšmė ‘tirpti, lydytis, minkštėti iš sukietėjimo’ turi perkeltinę psichinę, dvasinę reikšmę ‘atsisakyti savo nuomonės’, pavyzdžiui: *Aš jau leidžiuos* (Punia, Alytaus r.), t. y. atlyžtu iš „užkietėjimo“, užsispyrimo; panašia perkeltine reikšme pavartojamas ir *išsi-léisti* ‘netekti formos, patįžti’: *Iš meilės jis išsi-leido lyg vašką* (J. Avyžius), t. y. suminkštėjo, gal net suskystėjo (neapdairaus, lengvabūdiško, tiesmuko „dvasingumo“ pavojų juolab primena *pasi-léisti* reikšmė ‘netekti pavidalo, ištižti’ ir prie jos pateiktas Vinco Kudirkos pavyzdys: *Ar tik tau, broliau, kartais protas nepasileido?*)⁴⁷.

Mums čia svarbūs patys vaizdiniai, patys vidinių būsenų įvaizdžiai, iš kurių vaškui prilygintą žmogaus sielą, „širdį“ užtinkame Platono pavyzdyje iš „Teaiteto“ (194.c–d): „Jei žmogaus sieloje esantis vašką yra gilus, gausus, lygus ir pakankamai išminkytas, per jusles ateinantys dalykai, įsižymėdami toje sielos širdyje [*κῆρ*] (kaip tai vadina Homeras, mįslingai nurodydamas į panašumą su vašku [*κῆρός*]), tuomet tokiems žmonėms atsirandančios švarios ir pakankamai gilios žymės...“⁴⁸ „Išminkytas“ kaip tik reiškia deramai suminkštintas, suminkštėjęs, išsileidęs. Ovidijaus „Metamorfozėse“ (XV.158–172) siela irgi prilyginta vaškui, tik kiek kitaip: įvairiais pavidalais sustingusiam vaškui – įsikūnijusi siela; ištirpusiam, išsilydžiusiam, praradusiam pavidalą vaškui – išsikūnijusi⁴⁹. Panašios prasmės

43 Ригведа 1989: 757.

44 Gonda 1984: 189.

45 Žr. MrhKEWA II: (103–)104, 106; MrhEWA I: (777, 791)–793; reikšmes plg. Monier-Williams 1899: 516; Grassmann 1872: 683–684.

46 Aurobindo 1971: 40–41, 70–71, 235, dar žr. 66, 297.

47 LKŽ VII: 246, 260, 266, 278.

48 Platonas 2020: 235.

49 Ovidijus 1979: 406.

tirpstančio vaško įvaizdžiu remiasi ir toks štai lie-
tuvininkų religinės giesmės posmas:

*Kaip jau pradės sutirpti
Širdis man kaip žvakė
Ir mislys jau suirti,
Tai priimk mano dvasią.⁵⁰*

Greta aukojamo lydyto sviesto reikia nepa-
miršti irgi anksčiau jau aptarto⁵¹ lydyto vaško lie-
jimo buriant – *laimės liejimo*.

Bene įtaigiausia dvasinė *atsi-léisti* reikšmė yra
‘nustoti pykti, atlyžti’, kaip frazeologizme *atsilei-
džia širdis* ‘nustoja pykti’, pavyzdžiui: *Kap gražiai
imi prašyt, atsileidžia kiekvieno širdis* (Geistarai,
Vilkaviškio r.); su šia reikšme tiesiogiai susijęs
ir prašymas *at-léisti* ‘dovanoti įkyrėjusiam, įžei-
dusiam, nusikaltusiam’⁵². Nes kitam iš tikrųjų
atleidžiame tada, kai atsileidžia jo sukeltas mūsų
širdies, sielos „užkietėjimas“. Kai širdyje *at-si-lei-
džiame*, tai ir kitam *at-leidžiame*, ir patys tampame
laisvi. Užtat *širdį atleisti* – tai ‘atsigauti, atsigaivin-
ti’, beje, kaip ir *širdį atlieti* ‘atgaivinti’, *širdis atsilie-
jo* ‘atsigaivino’⁵³.

Pažymėtinas Kristijono Gotlybo Milkaus
„Lietuvių–vokiečių kalbų žodyne“ (1800) pa-
teiktas atsiprašymo pavyzdys: *Meldžiams at-
sileisk*, vokiškai paaiškintas „prašau atleisti
man“⁵⁴. Kreipinys *meldžiamas(is)* čia itin iškalbin-
gas tuo, kad veiksmazodžių *melsti*, *maldyti* pir-
minė reikšmė baltų prokalbėje yra buvusi kaip tik
‘daryti minkštą, (su)minkštinti’, kaip ir atitikme-
nų kitose ide. kalbose, tarp jų gr. *μέλδειν* ‘tirp-
ti’, ang. *melt* ‘tirpti, lydytis’ bei ‘tirpinti, tirpdyti,
lydyti’ (prk. ‘suminkštinti’) ir kt.⁵⁵ Tad kreipinys
meldžiamas atsileisk pirminių vaizdinių lygmenyje
reiškia tiesiog „minkštinamas suminkštėk“. To-
kia ir religinė meldimo reikšmė. Kazimiero Būgos
žodžiais: „Senovės lietuviui sakiny *meldžia dievą*
buvo tolygus sakiniui *minkština dievą*.“⁵⁶

Ir sangražinio *melstis* pirminė reikšmė, ma-
tyt, suprastina atitinkamai – ‘minkštinti save,
minkštintis’. Visa, kas kalbėta, tokiai sampratai
perdėm palanku. Pridurkime Vydūną: „Žmogaus

sąmonė paprastai tėra siaura, jos šviesa menka. O
tai dėl to, kad sąmonė lyg sustangdinta lai-
kosi nesąmoningumu.“⁵⁷ Išėitis, vadinasi, – są-
monę minkštinti, atitirpdyti iš sąstingio, atleisti
ir paleisti laisvai lietus, tirpdant ir liejant į gyvą
sąmonės ugnį visas sustingusias, sukrekėjusias,
sukrešėjusias mintis, visus minčių krešulius. Nes,
Aleksandro Žarskaus patarimu, „žmogus turi
būti tekantis. Kaip upė: ta pati, o vis kitokia,
kažką atneša, kažką nuneša, atsinaujina.“⁵⁸ Tu-
omet, Prano Vaičiūčio žodžiais: *Kaip vandens upės
mislys teka*⁵⁹, niekur neįstingdamos, neišaldamos.

Šitaip suprastą lietuvių tradicinio dvasingu-
mo – „senojo tikėjimo“ esmę grakščiai perteikia
Vlado Braziūno poetinė lygtis: *gyvas tekėjimas
žilas tikėjimas*⁶⁰.

NELIETUVIŠKA ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA

Aurobindas, Šri = ang. Śri Aurobindo
Franc, Marija Luiza, fon = Marie-Louise von Franz
Giunteris, Herbertas = Herbert V. Guenther
Homeras (Homėras) = Ὅμηρος, lo. Homērus
Jelizarenkova, Tatjana = Татьяна Яковлевна Елизаренкова
Kabat-Zinas, Džonas = Jon Kabat-Zinn
Karulis, Konstantinas = Konstantīns Karulis
Kuršaitis, Frydrichas = Friedrich Kurschat
Mertonas, Tomas = Thomas Merton
Milkus, Kristijonas Gotlybas = Christian Gottlieb Mielcke
Nacokas (Nacogas) Rangdrolas, Celė = ang. Tsele Natsok
(Natsog) Rangdrol
Namkhai Norbu, Čiogjalas = ang. Chögyal Namkhai Norbu
Noimanas, Erichas = Erich Neumann
Ovidijus = Publius Ovidius Naso
Paskalis, Blezas = Blaise Pascal
Platonas = Πλάτων, lo. Plato
Smočynskis, Voicechas = Wojciech Smoczyński
Sogjalas Rinpočė = ang. Sogyal Rinpoche
Terneris, Viktoras = Victor Turner
Toporovas, Vladimiras = Владимир Николаевич Топоров
Trubačiovas, Olegas = Олег Николаевич Трубачев

50 LtvŽ: 204, Nr. 135.5.

51 Razauskas 2014: 10.

52 LKŽ VII: 257; XIV: 884.

53 LKŽ VII: 258; XIV: 885 (plg. 884).

54 Milkus 1990: 374.

55 BūgaR II: 166; Buck 1949: 1471, Nr. 22.17.5; FrLEW:
432; MžPKEŽ: 572, 575–576; žr. PkIEW: 718–719; Kl-
ein 2003: 456 ir kt.

56 BūgaR II: 166.

57 Vydūnas 1990: 392.

58 Žarskus 2004: 3.

59 Vaičiūtis 1975: 44.

60 Braziūnas 1986: 13.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- AIML = *American Indian Myths and Tales*. Selected and edited by Richard Erdoes and Alfonso Ortiz. New York: Pantheon Books, 1984.
- Aurobindo 1971 = Sri Aurobindo. *The Secret of the Veda*. Pondicherry, India: Sri Aurobindo Ashram Trust, 1971.
- Braziūnas 1986 = Vladas Braziūnas. *Voro stulpas*. Vilnius: Vaga, 1986.
- Buck 1949 = Carl Darling Buck. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*. Chicago: The University of Chicago Press, 1949.
- BūgaR II = Kazimieras Būga. *Rinktiniai raštai*. Sudarė Z. Zinkevičius, II. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959.
- Franz 1972 = Marie-Louise von Franz. *Patterns of Creativity Mirrored in Creation Myths*. Zürich: Spring Publications, 1972.
- Franz 1990 = Marie-Louise von Franz. *Individuation in Fairy Tales*. Boston & London: Shambhala, 1990.
- FrLEW = Ernst Fraenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag–Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962–1965. (Puslapių numeravimas išsistinis.)
- Gonda 1984 = Jan Gonda. *The Vision of the Vedic Poets*. New Delhi: Munshiram Manoharlal, 1984.
- Grassmann 1872 = Hermann Grassmann. *Wörterbuch zum Rig-Veda*. Delhi, 1999 (1872).
- Guenther 1972 = Herbert V. Guenther. *The Tantric View of Life*. Berkeley–London: Shambhala, 1972.
- Guenther, Trungpa 1975 = Herbert V. Guenther, Chögyam Trungpa. *The Dawn of Tantra*. Berkeley–London: Shambhala, 1975.
- Yajurveda 1994 = *Yajurveda*. Sanskrit text with English translation by Devi Chand M. A., with introduction by M. C. Joshi. New Delhi: Munshiram Manoharlal, 1994.
- Kabat-Zinn 2005 = Jon Kabat-Zinn. *Wherever You Go, There You Are: Mindfulness Meditation in Everyday Life*. New York: Hyperion, 2005.
- Kardelis 1998 = Naglis Kardelis. Įsiklausant į transcendencijos tylą: Pasvarstymai apie filosofijos gyvastį Arvydo Šliogerio „Transcendencijos tylos“ paraštėse. // *Naujoji Romuva*, 1998, Nr. 1.
- Kavolis 1975 = Vytautas Kavolis. Struktūra, antistruktūra ir emblemų motinos. // *Metmenys*, t. 29, 1975.
- Klein 2003 = Ernest Klein. *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*. Amsterdam etc.: Elsevier, 2003.
- KrLEV I = Konstantīns Karulis. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, I. Rīga: Avots, 1992.
- LKŽ I–XX = *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius, 1956–2002.
- LtvŽ = *Lietuvinių žodis*. Parengė Kazys Grigas, Zita Kelmickaitė, Bronislava Kerbelytė, Norbertas Vėlius, redaktorių komisijos pirmininkas Norbertas Vėlius. Kaunas: Litterae universitatis, 1995.
- Merton 1993 = Thomas Merton. *Thoughts in Solitude*. Boston: Shambhala, 1993.
- Mykolaitis-Putinas 1982 = Vincas Mykolaitis-Putinas. *Lyrika*. Vilnius: Vaga, 1982.
- Milkus 1990 = Kristijonas Gotlybas Milkus. *Pilkainis: poezija, proza*. Vilnius: Vaga, 1990.
- Monier-Williams 1899 = *A Sanskrit-English Dictionary, etymologically and philologically arranged, with special reference to cognate Indo-European languages by Sir. Monier Monier-Williams*. New edition, greatly enlarged and improved with the collaboration of professor E. Leumann, professor C. Cappeller, and other scholars. Delhi: Motilal Barnarsidass, 1999 (Oxford University Press, 1899).
- MrhEWA I = Manfred Mayrhofer. *Etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, I. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1992.
- MrhKEWA II = Manfred Mayrhofer. *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1963.
- MžPKEŽ = Vytautas Mažiulis. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013.
- Neumann 1958 = Erich Neumann. Art and Time. // *Papers from the Eranos Yearbooks*, III: *Man and Time*. Edited by Joseph Campbell. London: Routledge & Kegan Paul, 1958.
- Norbu 2009 = Čiogjals Namkhai Norbu. *Kristalas ir šviesos kelias: Sūtra, tantra ir dzogčenas*. Čiogjalo Namkhai Norbu mokymai, sudarė ir parengė John Shane. Vilnius: Lietuvos dzogčeno bendruomenė „Dorželingas“, 2009.
- Onians 2000 = Richard Broxton Onians. *The Origins of European Thought about the Body, the Mind, the Soul, the World, Time, and Fate: New Interpretation of Greek, Roman and kindred evidence also of some basic Jewish and Christian beliefs*. UK: Cambridge University Press, 2000.
- Ovidijus 1979 = Ovidijus. *Metamorfozės*. Iš lotynų kalbos vertė Antanas Dambrauskas. Vilnius: Vaga, 1979.
- Pascal 1997 = Blaise Pascal. *Mintys*. Iš prancūzų k. vertė Anicetas Tamošaitis SJ. Vilnius: Aidai, 1997.
- PkIEW = Julius Pokorny. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I. Bern–München: Francke Verlag, 1959.
- Platonas 1996 = Platonas. *Kratilas*. Graikišką tekstą parengė, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Mantas Adomėnas. Vilnius: Aidai, 1996.
- Platonas 2020 = Platonas. *Teaitetas*. Iš senosios graikų kalbos vertė, įvadą ir komentarus parašė Tatjana Aleknienė. Vilnius: Žara, 2020.
- Razauskas 2014 = Dainius Razauskas. Lietuviškoji laimės samprata. // *Liaudies kultūra*, 2014, Nr. 3.
- Razauskas 2021 = Dainius Razauskas. Žmogaus sutvėrimas. // *Būdas*, 2021, Nr. 4.
- Razauskas 2022 = Dainius Razauskas. *Ledokas*: „Ledinė širdis“ dvasinėje tradicijoje. // *Būdas*, 2022, Nr. 1.
- SmSEJL = Wojciech Smoczyński. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno: Uniwersytet Wileński, 2007.
- Sogyal 1989 = Sogyal Rinpoche. *Some Essential Advice on the Practice of Meditation*. Boston: Rigpa Fellowship, 1989.
- Sogjals 2011 = Sogjals Rinpočė. *Tibetiečių gyvenimo ir mirties knyga*. Kaunas: Mijalba, 2011.
- ŠvR 1998 = *Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis Testamentas*. Senąjį Testamentą vertė iš hebrajų, aramėjų ir graikų

Miškas. 2020 m. Ričardo Skorupsko aerografija

- kalbų, pratarmę, įvadus ir ST sąvokų žodyną bei paaiškinimus parašė prel. prof. Antanas Rubšys; Naująjį Testamentą vertė iš graikų kalbos, įvadus ir NT sąvokų žodyną parašė kun. Česlovas Kavaliauskas. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.
- ŠvR 2000 = *Šventasis Raštas, arba Biblija*. Naujas lietuviškas vertimas: iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų vertė prof. dr. Algirdas Jurėnas. Duncanville, Texas: World Wide Printing, 2000.
- Tarhang 1977 = Tarhang Tulku. *Time, Space, and Knowledge*. Berkeley: Dharma Publishing, 1977.
- TDL = *Sacred Tibetan Teachings on Death and Liberation: Texts from the Most ancient Traditions of Tibet*. Preface by Namkhai Norbu, translation and commentary by Giacomella Orofino. Bridport: Prism–Lindfield: Unity, 1990.
- Turner 1979 = Victor Turner. *The Ritual Process: Structure and Antistructure*. Ithaca: Cornell University Press, 1979.
- Vaičiaitis 1975 = Pranas Vaičiaitis. *Lėkite, dainos*. Vilnius: Vaga, 1975.
- WHLEW I = *Lateinisches etymologisches Wörterbuch von A. Walde*. 3., neubearbeitete Auflage von J. B. Hofmann, I. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1938.
- Vydūnas 1990 = Vydūnas. *Raštai*, I. Vilnius: Mintis, 1990.
- Žarskus 2004 = Pokalbis su Aleksandru Žarskumi, išklostytas Liudviko Giedraičio. // *Liaudies kultūra*, 2004, Nr. 6.
- Гринцер 1998 = Павел Александрович Гринцер. *Тайный язык «Ригведы»*. Москва: Российский государственный гуманитарный университет, 1998.
- ДлПРН = *Пословицы русского народа: Сборник В. И. Даля*. Москва: Русский язык Медиа, 2004 (1862).
- Кейпер 1986 = Францискус Бернардус Якобус Кейпер. *Труды по ведийской мифологии*. Москва: Наука, 1986.
- МНМ I–II = *Мифы народов мира: Энциклопедия*. Главный редактор А. С. Токарев, I–II. Москва: Советская энциклопедия, 1980–1982.
- Ригведа 1989 = *Ригведа: Мандалы I–IV*. Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова. Москва: Наука, 1989.
- ТопоровПЯ V = Владимир Николаевич Топоров. *Прусский язык: Словарь*, V: L. Москва: Наука, 1990.
- ЭССЯ XV = *Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд*. Под редакцией О. Н. Трубачева, XV. Москва: Наука, 1988.

ASPECTS OF FREEDOM:

PA(SI)LEISTI [RELEASE (DISSOLVE)] AND AT(SI)LEISTI [FORGIVE (RELAX, THAW)]

Dainius RAZAUSKAS

A series of articles has been published recently by the author on the notion of cosmogony as coagulation, solidifying, hardening (implied by the Lithuanian term for cosmogony – *sutvėrimas*). On the other hand, the concept of freedom is invariably connected with dissolving, melting, thawing (in Lithuanian, even etymologically: the noun Lith. *laisvė* “freedom” and the verb *leisti* “allow, permit, let go” and “melt, thaw, float, emit etc.” ultimately derive from *lieti(s)* “pour out, flow, stream”). In this sense, the idea of freedom, as soteriology (on the personal level) and eschatology (on the universal level), is opposed to cosmogony, and connected with it in this sense.

The present article is (approximately) the third dealing with this “anti-creation” in its various aspects. Firstly, the mentioned connection between *laisvė*, *leisti* and *lieti(s)* is actualised. Then, the notion of letting go in psychological, mental sense as an antidote to stagnation and depression is discussed, referring to such authors as M.-L. von Franz, E. Neumann, J. Kabat-Zinn, H. Guenther, Sogyal Rinpoche and others. From the Lithuanian side, noteworthy are the psychological meaning of the reflexive verb *at-si-leisti* “relax, slack of” (also “melt, thaw” in corresponding psychological sense) and the meaning of its non-reflexive transitive variant *at-leisti*, “forgive”. Thus, forgiveness in Lithuanian is etymologically connected with freedom (*laisvė* < *leisti*) and directly indicates the idea of melting, thawing and flowing.

In religious terms, the concept of libation, as a “poured out flowing offering” (cf. Lith. *liejamoji auka*), is also involved here; actually, the idea of “flowing” is implied by the very Latin. *libatio*, from *libare* “pour out”. Accordingly, the same spiritual symbolism is implicit in it as well. Anyway, the Lithuanian word for prayer, *malda*, and also the verb *melsti(s)* “pray”, are direct etymological cognates with the Greek *μέλδεν* “melt, thaw” and English *melt*. As the prominent Lithuanian linguist Kazimieras Būga put it, “For the ancient Lithuanian, the saying *meldžia dievą* ‘they pray to a god’ was tantamount to saying ‘they thaw a god’.”

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas,
Antakalnio g. 6, LT-10308, Vilnius
E. paštas: dainius.razauskas@lnkc.lt
Gauta 2022 10 27, priimta spaudai 2022 03 25